ԲԱԼՈՒ ԴՂԵԱԿ

(ՃՇՏՈՒՄ ՄԸ)

Լ. Ս. Խաչիկեան իր մեծարժէք «ԺԵ. ԴԱՐԻ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ» գործին մէջ, (Բ. մաս, Երեւան, 1958) իբր թիւ 354 կու տայ Մաշտոցի մը յիշատակարանը, առնուած Երեւանի ձեռագրատան թիւ 6273էն, էջ 306, որ Փիրզալեմեանի ձեռագիրը յիշատակարաններու հաւաքածոյ մըն է, եւ ունի նաեւ այս Մաշտոցին յիշատակարանը, որ նախապէս կը գտնուէր Ռոտոստոյի Սբ. Թադեւոս եկեղեցին:

Խաչիկեան անտարակոյս հարազատօրէն արտագրելով Փիրզալեմեանի ձեռագրէն՝ կը հրատարակէ Մաշտոցին յիշատակարանը եւ գրչութեան վայրը կը նշանակէ ԲԱԼՈՒ ԴՂԵԱԿ, ճիշտ ինչպէս որ հրատարակեալ յիշատակարանը ունի: Թուականը՝ 1468:

Ռոտոստոյի այս Մաշտոցը այժմ մաս կը կազմէ իմ գրչագիրներու հաւաքածոյիս: Պարզ, անդրոշմ կաշեպատ-տախտակ կազմով, թղթեայ, բոլորգիր, կարմրագիծ ծաղկումներով գրչագիր մըն է, այժմ վատ կերպով վերէն ու վարէն ցեցակեր: Կազմը նախնականը չէ, հաւանաբար ԺԷ. դարէն, որուն վրայ կ'երեւի միայն հեռքը փոքր խաչի մը: Ունի երկաթագիր խոշոր Աւետարանի մը մէջէն առնուած եւ այժմու ծաւալին յարմարցուած երկաթերթ պահպանակներ, սկիզբն ու վերջը:

Էջ 194ա. գրչէն գլխաւոր յիշատակարանը ամբողջութեամբ հոս կու տամ, որ կը տարբերի Փիրզալեմեանի արտագրութենէն, ուստի նաեւ Խաչիկեանի հրատարակութենէն:

«Փառք համագոյ եւ միասնակ(մինչեւ հոս կարմրաւ)ան սբ. Երրորդութե(ա)ն հաւր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ. այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն»:

«Աղաղանալանքս գրոհի.
Թուարերութե(ան)ս տաւմարի.[1]
Ինն հարիւր ընդ Ժ (10) թուի.[2]
Եւթն աւելի ըստ համարի.[3]
Զբրաւ[4] եղեւ այսմ տառի.
Որ անուամբ մաշտոց կոչի.
Յամուր տեղակս[5] երեւելի.
Որոյ անուն բալու կոչի.
Ընդ հովանեաւ սբ. ա(ստուա)ծածնի.
Որ հաւա վանք վերակոչի.
Աթոռ մերոս հայրապետի.
Հրեշտակատես տիպ տենչալի.
Մեսրովպ անուն վ(ա)ղգ(ա)պ(ետ)ի.
Զեռամբ[6] լցեալ մեղաւք ողի.
Բարեաց թափուր յամ(ենայն)ի.
Որով յիշման չեմ արժանի.
Ի սբ. բերան ձեր հրաշալի.
Քանզի մեղա ես աւելի.
Քան զմանասէն յի(սրաէ)լի.
Եւ զպառնիկն եգիպտուհի.
Որով դաշինք եդ ընդկուսի.
Մարիամու ա(ստուա)ծածնի.
Զձեզ ապաշեմ եղբայրք բարի.
Քանզի չեմ բուն կատարեալ.
Ես գրչական այսմ արհեստի.
Զխոշորութի(ւն) եւ զպղալութի(ւն).
Մի համարիք այսմ տառի.
Դուք հայցեցէք ի յա(ստուծո)յ ինձ
Թողութի(ւն) փրծուն գրչի:
Այլ եւ զտացող սրբոյ տառիս.
Զշնաւֆորն զթորոսն. զկուռճին.
Տացէ նմա տ(է)ր ըստ սրտի.
Զողորմութի(ւ)ն անսպառելի.
Զհարիւրաւորն առցէ ձրի.

Զոր խոստացաւ ընտրեալ դասի.
Նաեւ զտեսուչքս սբ. ուխտիս.
Միաբանաւքն իւր գովելի.
Տացէ նմա արքայութի(ւն)
Իւրն եւ իւրոց ամենայնի.
Յաւիտեանս յաւիտենիւ ամէն»:

«Արդ ապաշեմ զձեզ որք հանդի(պի)ք սբ. մաշտոցիս. Յիշեցէք ի մաքրափայլ սբ. ա(ստուա)ծածնին. Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր: զս(ա)տացուղ տառիս. ընդ շնաւֆորն եւ զննջեցեալս իւր զթորոսն եւ զկուռճի պէկն. որ ստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց. եդ յիշատակ ի դուռն սբ. ա(ստուա)ծածին. ի ձեռս Առաքել քահանա(յ)ին եւ որդւոյն ն(ո)ր(ա) յովհաննէս ք(ա)հ(անա)ին. չունի ոք իշխանութի(ւն) սմա առնելոյ կամ վաճառելոյ. Այլ կացցէ ի ձեռն ք(ա)հ(անա)ից. առաքել ք(ա)հ(անա)ին և որդւոյն ն(ո)ր(ա) յովհաննէս ք(ա)հ(անա)ին»:

Գրչագրին սկիզբը կայ ստացողի երկար յիշատակարան մը թՃԿԶ (1517) թուականով. վերջին ստացողը Պարոն Հայրապետն է:

* * *

Յիշատակարանիս հոս հրատարակութեամբ՝ սրբագրած կ'ըլլանք տպագրուածին վրիպակները: Հոս կու տամ տպագրական սխալները. 1) տՈւմարի: 2) ինն-հարիւր տասն եւ եւթի: 3) այս տողը չունի: 4) Զրաւ: 5) զղեակս: 6) ասկէ վերջ՝ տպագրուածը չունի: Իսկ տպագրուածին մնացեալ մասը հոս ամբողջացուցած ըլլալով՝ աւելորդ կը նկատեմ տարբերութիւնները նշանակել:

Տարբերութիւններէն կարեւորագոյնը, որ այս գրութեան հրատարակութեան տուն տուաւ, ԴՂԵԱԿ սխալ ընթերցումն է, որ պէտք էր ըլլար ՏԵՂԱԿՍ, այսինքն՝ տեղւոյս: Ուրեմն, ԲԱԼՈՒ ԴՂԵԱԿ, իբր տեղւոյս: Ուրեմն, ԲԱԼՈՒ ԴՂԵԱԿ, իբր աշխարհագրական յիշուած վայր՝ Հայաստանի աշխարհագրութեան մէջ գոյութիւն չունի. եւ մեր օրերուն եղած այդ յիշատակութիւնը սխալ է եւ պէտք է ուղղել:

* * *

Յիշատակարանին մէջ գրիչը մոռցած է իր անունը նշանակել: 1457էն, Բալուի Ս. Գէորգայ վանքը, Մարգարէ գրիչ՝ գրած է Երեւանի թիւ 9694 (Մաշտոց եւն.), որուն յիշատակարանին ոտանաւոր մասին հետ նմանութիւն ունի իմ Մաշտոցիս յիշատակարանը: Հաւանաբար այդ Մարգարէ գրիչն է իմ ալ Մաշտոցիս գրիչը: Հաւանաբար նոյն Մարգարէ գրիչը, որ ինքզինքը այս անգամ «աշխարհի էրէցս» կ'անուանէ, գրած է նաեւ, Բալուի Ներսի գրիչը՝ ընդ հովանեաւ Սբ. Աստուածածնի եկեղեցւոյն, Աւետարան մը 1475ին, այժմ Վենետիկ, Ս. Ղազարու հաւաքածոյին մաս կազմող:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ՄԻՀՐԴԱՏ ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

© National Library of Armenia